

HYVIÄ TYÖNTEKIJÖITÄ JA VERONMAKSAJIA. SYNTYVYYSRETORIIKKA 2000-LUVUN ALUN SUOMESSA¹

Anna-Maria Isola: *VTM, tohtorikoulutettava, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto*
anna-maria.isola@helsinki.fi

Janus vol. 20 (3) 2012, 334–352

Janus

Tiivistelmä

2000-luvun alussa Suomessa vallitsi huoli alhaisesta syntyvyydestä, joka johti Elinkeinoelämän valtuuskunnan, Väestöliiton ja valtioneuvoston kirjallisiin puheenvuoroihin, joissa väestöpolitiikkaa ja kansalaisuutta määriteltiin. Puheenvuoroissa esiintyi syntyvyyshuolen diskursusi, joka ei kuitenkaan ollut yhtenäinen, vaan jokainen toimija määritti sen lähtökohtiinsa sopivaksi, jolloin myös ehdotetut väestöpoliittiset toimenpiteet erosivat toisistaan. Syntyvyysretoriikan yksimielisyyden alue oli ymmärrys siitä, että väestöpolitiikka tarkoitti nationalistisia suuren lisääntyvään väestönosaan kohdistuvia toimenpiteitä, jotka tähtäsivät syntyvyyden nostamiseen. Yksimielisiä oltiin myös siitä, että nykyistä korkeampi syntyvyys on talouskasvun tai hyvinvointivaltion rahoituksen edellytys. Kansalaiset, joita käsitellään lähes sukupuolettomasti, nähtiin tuottavina yksilöinä, joiden tuli antaa panoksensa kansallisen kilpailukyvyyn parantamiseen ja verojen maksuun.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa sana syntyvyys esiintyy yhden kerran:

Julkisen talouden kestävyuden kannalta ratkaisevaa on se, että mahdollisimman moni työkäinen on työssä. Työurien pidentämiseen tähtäävät toimet kohdistetaan työuran alkuun, keskelle ja loppupäähän. Kestävyysvajetta vähennetään myös lisäämällä tuottavuutta yksityisessä ja julkisessa taloudessa sekä lisäämällä syntyvyyttä ja aitoon työvoimatarpeeseen perustuvaa työperäistä maahanmuuttoa. (VN 2011, 7.)

Aikoinaan pääministeri Matti Vanhanen totesi, että mitäs te siinä seisotte, menkää

tekemään lapsia. Nyt kun ajattelen asiaa, niin hän oli aivan oikeassa. Tämä maa tarvitsee lapsia ja nuoria sekä tulevaisuutta ajatellen hoitavia käsiä. (Sauli Niinistö Satakunnan Kansassa 31.1. 2012.)

Marraskuussa 2012 sanansäilää heilutti nuori kokoomuspoliitikko Saul Schubak:

Lapsilisät pitäisi ehdottomasti poistaa. On järjenvastaista, että tuemme heikommän aineksen lisääntymistä ja sitten ihmettelemme, miksi täällä on huumeriippuvaisina syntyviä lapsia ja huostaanottoja alkoholistivanhemmilta. (Saul Schubak Facebook-sivuillaan 3.11.2012.)

Edellä nostamani viimeaikaiset esimerkit väestöpolitiikasta viittaavat joko suoraan tai epäsuorasti 2000-luvun alun syntyvyydestä käytyyn keskusteluun, johon paneudun tässä artikkelissa. Suomessa poliitikot ja päättäjät olivat 2000-luvun ensimmäisinä vuosina laajasti huolissaan liian matalasta syntyvyydestä. Kutsun senaikaista puhetta alhaisesta syntyvyydestä syntyvyyshuolen diskurssiksi. Kysyn, miten väestöpolitiikka määriteltiin syntyvyyshuolen diskurssin sisällä vuosina 2003–2004? Minkälaisia puheenvuoroja käytettiin, ja minkälaisia diskursiivisia kamppailuja syntyvyyttä koskevan väestöpolitiikan sisällöistä käytiin? Miten kansalaissubjektia määriteltiin ja miten se sukupolittui?

VÄESTÖPOLITIikka, DISKURSIIVISET KAMPPAILUT JA KANSALAISSUUS

Toisen maailmansodan jälkeen syntyvyydestä on keskusteltu Suomessa kerran vuosikymmenessä, tavallisesti väestö- tai talousennusteen laukaisemana (Rauttamo 1980). Suomen valtio ei ole tuottanut väestöpoliittisia dokumentteja 1940-luvun lopun jälkeen (ks. Ollila 1994, 86–89) kuin vasta vuonna 1995, jolloin se perusti perhe- ja väestökomitean selvittämään Suomen väestökehitystä. Tämän jälkeen syntyvyyttä ja väestöpolitiikkaa tarkasteltiin valtion aloitteesta vuonna 2004. Keskustelua edelsi pääministeri Matti Vanhasen kehotukset lastentekotalkoisiin vuonna 2003. Tilastokeskus ennusti vuonna 2004, että väkiluku kasvaa vuoteen 2028 asti, jolloin väkiluku on 5,45 miljoonaa, ja että vuotuinen kuolleiden määrä ylittää syntyneiden määrän jo vuonna 2023 (Suomen virallinen tilasto 2004). Vuoden 2012 ennusteen mukaan kuol-

leiden määrä ylittää syntyneiden määrän vuonna 2032 (Suomen virallinen tiedosto 2012).

Väestöpolitiikaksi mielletään toimenpiteet, joilla vaikutetaan joko väestön määrään syntyvyyden, kuolleisuuden ja muuttoliikkeen kautta tai laatuun yhteiskuntapolitiittisin (esimerkiksi perhepolitiikan, asuntopolitiikan ja työvoimapolitiikan) keinoin. Laadullisella väestöpolitiikalla tarkoitetaan esimerkiksi väestön terveyden parantamista ja perheiden hyvinvoinnin lisäämistä. Laadullista väestöpolitiikkaa edustavat myös Natsi-Saksan pyrkimykset muuttaa väestön koostumusta tuhoamalla juutalaiset ja romanit tai Suomessa toteutetut vammaisten ja mielisairaiden pakkosterilisaatiot 1900-luvun alkupuolelta 1960-luvulle saakka (Macura 1974; Mattila 1996; Demeny 2007; Meskus 2009).

Syntyvyyttä koskeva määrällinen väestöpolitiikka voidaan esittää jatkumona, jonka toiseen päähän sijoittuu syntyvyyttä nostava politiikka eli pronatalismi ja toiseen syntyvyyttä hillitsevä politiikka eli antinatalismi. Suomi valtiona ei ole määritellyt pronatalistisia tavoitteita sitten 1940-luvun, mutta valtio on pitänyt syntyvyyden nousua perhepolitiikan toivottuna sivutuotteena (Hiilamo 2002). Vuosina 1976 ja 1996 Suomi on kuitenkin raportoinut Yhdistyneille kansakunnille, että sen tavoitteena on nostaa syntyvyyttä, vaikka politiikkaa ei määritelykään pronatalistiseksi (YK 2010). Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa esitetään, tosin vain kerran, tavoite syntyvyyden lisäämisestä (VN 2011, 7).

Väestöpolitiikan diskursiivisessa kamppailussa kierrätetään ja sovitetaan yhteen erilaisia kulttuurisia jäsennyksiä lisää-

tymisestä. Norman Fairclough (2004) määrittelee diskurssin suhteellisen kiinteänä merkityssuhteiden kokonaisuutena. Diskurssiin kuuluu tietty sisältö, sanat ja kiteytymät, joiden merkitykset muuttuvat retoriikassa käytyjen diskursiivisten kamppailujen myötä. Syntyvyyshuolen diskurssiin kuuluu matalan syntyvyyden lisäksi huoli väestön tulevaisuudesta, talouskasvusta ja kilpailukyvyistä. Tätä suhteellisen selkeää sisältöä yhteiskunnalliset toimijat yrittivät 2000-luvun alussa muokata omiin tarkoituksiinsa sopiviksi.

Syntyvyysretoriikkaa tutkimalla selviää, miten kansalaisen ja valtion suhdetta määritellään väestöpolitiikassa. Yhtäältä kansalaiset yksilöinä tavoittelevat toivomaansa lapsimäärää, toisaalta valtio voi politiikkatoimin kannustaa tai suostutella kansalaisia synnyttämään useampia lapsia. Toivotusta perhekoosta tulee poliittisen neuvottelun kohde, kun kansalaiset yksilöinä, ryhminä tai yhteisöinä sekä valtio esittävät omat näkemyksensä (Lister 1997; de Bruijn 1999; Lister ym. 2007, 10).

T.H. Marshall (1964) määritteli kansalaisuuden jäsenyydeksi yhteisössä, perinteisesti kansallisvaltiossa. Globalisaation ja erilaisten kansallisvaltioiden rajat ylittävien liittojen, kuten Euroopan Unionin, myötä tämä näkemys on kyseenalaistanut (esim. Lister 1997, 55, 58). Mitä pidetään yksilön yhteisönä syntyvyysretoriikassa, ja mitä kansalaisuus väestöpolitiikassa tarkoittaa? Syntyvyysretoriikan tutkiminen auttaa näkemään yhtäältä sen, miten lisääntyvän yksilön kansalaisuutta tuotetaan ja toisaalta sen, minkälainen asema ei-lisääntyvällä yksilöllä väestöpolitiikassa on. Perustuslaki määrittelee yksilölle tietyt perusoikeudet, kuten yhdenver-

taisuuden ja oikeudenmukaisuuden – miten nämä näyttäytyvät syntyvyysretoriikassa lisääntyvän ja ei-lisääntyvän subjektien kohdalla? (ks. myös Lister 1997, 18; Turner 2009.)

2000-luvun suomalaista väestöpolitiikkaa on tutkittu sangen vähän, mutta Mervi Patosalmi (2011) on väitöskirjassaan lähestynyt väestöpolitiikkaa lisääntymistoimijuuden kautta ja osoittanut, että perheenperustamiseen liittyvä puhe kohdistetaan Suomessa pääasiassa naisille. Hoivaa samoin kuin työn ja perheen yhteensovittamista on tutkittu syntyvyyspolitiikkaa runsaammin sekä sukupuolittuneen että sosiaalisen kansalaisuuden näkökulmista (Gordon ym. 2002; Castren 2007; Lister ym. 2007; Anttonen ym. 2009).

ASIAKIRJA-AINEISTO JA RETORINEN LÄHILUKU

Syntyvyyttä koskeva väestöpolitiikka asettui diskursiivisen neuvottelun kohteeksi 2000-luvun alussa. Syntyvyydestä ja maahanmuutosta käytettiin neljä asiakirjapuheenvuoroa, jotka tässä artikkelissa analysoin ja joita kutsun syntyvyyskeskusteluksi. Elinkeinoelämän valtuuskunta julkaisi vuonna 2003 Tapio Walleniuksen kirjoittaman raportin *Tuomitut vähenemään – Suomalaiset ja lisääntymisen vaikea taito*. Tätä seurasi vuonna 2004 Väestöliiton *Väestöpoliittinen ohjelma* ja myöhemmin samana vuonna yhteen kokoavana selvityksenä valtioneuvoston tulevaisuusselonteko *Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille* ja sen liiteraporttina *Väestökehitykseen vaikuttaminen – Tulisiko syntyvyttä ja maahanmuuttoa lisätä?*

Neljä edellä mainittua asiakirjaa kertovat kolmen yhteiskunnallisen toimijan odotuksista kansalaista kohtaan ja siitä, mitä väestöpolitiikan pitäisi heidän mielestään olla. Syntyvyys puhututti 2000-luvun alkuvuosina laajemminkin internetin ja sanomalehtien mielipidekirjoituksissa, joissa esitettiin kansalaisten odotuksia väestöpolitiikkaa ja valtiota kohtaan, mutta keskustelut niistä olen jättänyt aineistoni ulkopuolelle.

Kriittisessä diskurssianalysissä ajatellaan, että kieli rakentaa todellisuutta, ja että kieltä käytetään vallan ja hallinnan keinona (Fairclough 2003; Meyer 2003). Ensimmäinen tarkoittaa, että väestöpolitiikkaa määritellään jatkuvasti uudetaan eikä se ole staattinen kokonaisuus. Jälkimmäinen puolestaan tarkoittaa, että tietyt yhteiskunnalliset toimijat pyrkivät määrittelemään väestöpolitiikan sisältöjä ja subjekteja. Kansalaissubjekti voi asettua joko politiikan kohteeksi tai sen aktiiviseksi toimijaksi.

Käytän menetelmänä tekstianalyttisiä lähestymistapoja, pääasiassa retorista luentaa (Palonen 1997; Hänninen & Palonen 2004). Retoriikassa hyödynnetään erilaisia diskursseja merkitysisältöineen ja lausumien arkistoinen (ks. Summa 1989). Diskursseja ei siten voi erottaa retoriikasta: diskurssit luonnollistuneine mutta muuttuvine merkitysisältöineen valjastetaan palvelemaan tiettyjä retorisia päämääriä, ja retoriikka puolestaan muokkaa diskursseja.

Erittelen aineistosta nousevia sisällöllisiä teemoja, jotka kertovat niistä aiheista, joita yhteiskunnalliset keskustelijat 2000-luvun alun väestöpolitiikkaan halusivat sisällyttää. Niitä ovat muun muassa kilpailukyky, julkinen talous,

hyvinvointi, sosiaaliturva, perhepolitiikka, kansa, kulttuurinen yhtenäisyys ja huono-osaisuus. Teemojen jälkeen analysoin tekstien sellaisia sanavalintoja, jotka näyttävät saaneen jonkin erityisen arvon tai tehtävän argumentaatiossa, kuten lapsimyönteisyys, itsekkyyys, akateemisuus, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus. Sanavalinnat eroavat teemoista siten, että ne eivät muodosta vahvaa sisällöllistä kokonaisuutta vaan ovat pikemminkin sanoja, joiden avulla argumentaatiota kuljetetaan eteenpäin. Tällaiset sanat ovat sikäli retoriikassa olennaisia, että ne liittyvät diskursiivisiin kamppailuihin (Fairclough 2003, 3). Retoriikan analysoimisen kannalta on tärkeää hahmottaa, mitä sanoja ja kiteytymiä mihinkin diskurssiin liitetään, ja miten retoriikassa yritetään niiden avulla muokata diskurssia haluttuun suuntaan.

Asiakirjoissa käytettyjen sanavalintojen ja teemakokonaisuuksien avulla hahmotan yksimielisyyden alueita, argumentoinnin julkilausumattomia lähtökoh-
tia eli esisopimuksia (Perelman 1996; Summa 1989). Esisopimuksiksi valitaan tai niiksi valikoituu todellisuuden tietyt ulottuvuudet, toivottu asioiden tila tai diskurssit, jotka ovat yleisölle itsestään selvästi totta (Kuusisto 1996, 270, 277). Argumentaation tavoitteena on siirtää esisopimuksille osoitettu hyväksyntä kirjoittajan esittämille väitteille. Jotta se onnistuu, esisopimusten ja väitteiden välille pitää luoda sidos.

Tarkastelen argumentaation rakentumista eli sidoksien luomista peräkkäisyys- ja rinnakkaisuusargumenttien käsitteiden avulla (Perelman 1996, 93–114). Peräkkäisyysargumentissa esisopimuksille annettu hyväksyntä siirretään syy-seuraussuhteen avulla väitteelle. Rinnak-

kaisuusargumentissa puolestaan edetään joko suoriin rinnastuksiin tai luomalla uusia ja rikkomalla vanhoja rinnastuksia. Ensimmäisessä tavassa kyse on assosiativisesta, jälkimmäisessä dissosiativisesta rinnakkaisuusargumentaatiosta. (Perelman 1996, 28.) Tekstit eivät yleensä edusta puhtaasti joko peräkkäisyyteen tai jompaan kumpaan rinnakkaisuuteen perustuvaa argumentaatiota, vaan niitä käytetään yhdistellen. Argumentaation rakenteita analysoin tutkimalla ensin, mitä teksti tavoittelee ja sitten vertaamalla tavoitteita esisopimuksiin ja tämän jälkeen luomalla kaavioita argumentaation rakentumisesta.

Argumentaation erilaisissa vaiheissa lukijaa tai kuulijaa vakuutellaan eetoksen, päätöksen ja logoksen kautta (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971; Summa 1989; Perelman 1996; Vuori 2004). Eetoksella tarkoitetaan sitä, miten kirjoittaja vakuuttaa itsestään antaman kuvan avulla. Ymmärrän eetoksen olevan joukko arvoja tai ominaisuuksia, ymmärrystä oikeasta ja väärästä tai toivotusta asioiden tilasta, joiden avulla kirjoittaja erottautuu toisista. Eetoksellisessa vakuuttamisessa hyödynnetään diskursiivisia oletuksia – sitä että lukija uskoo ymmärtävänsä diskurssin, jolloin kirjoittaja voi herätellä lukijassa yhteisesti jaettuja mielikuvia. Päätöksessä vedotaan kuulijan tunteisiin eetosta suoremmin. Päätöksellisen vakuuttamisen avulla yritetään poistaa lukijan vastahankaisuutta hyväksyä sanoma. Päätöksen avulla siis pyritään löytämään mahdollisimman suuri yksimielisyyden alue kirjoittajan ja lukijan välillä. Päätöksellisuutta voi olla esimerkiksi vetoaminen yleisesti hyvänä pidettyihin arvoihin, kuten lapsimyönteisyyteen ja äidillisyyteen, tai kielteisesti pidettyihin, kuten itsekkyyteen ja moraalittomuuteen. Pai-

koitellen eetosta ja päätöstä on vaikea erottaa toisistaan, koska eetokselliseen vakuuttamiseen kuuluu siihenkin arvot. Määrittelen eetokseksi argumentaation läpi kuuluvan kirjoittajan ääneen, ja päätökseksi yksittäiset tunteisiin vetoavat keinot. Esisopimuksista päätös eroaa siinä mielessä, että päätöksessä yksimielisyyttä tavoitellaan tunteisiin vetoamalla, kun taas esisopimukset ovat julkilausumattomia, kollektiivisesti jaettuja yksimielisyyden alueita. Logoksessa argumentaatiota kuljetetaan eteenpäin vedoten järkeen joko määrällisin tai laadullisin perustein. Logoksesta erotan fakta- ja arvologoksen. Molemmat perustuvat järkeilyyn, mutta edellinen pohjaa tutkimustietoon, jälkimmäinen yleisesti hyväksytyihin ja tyypillisiin arvoihin. Logokseen perustuvat argumentit erottuvat asiakirjoista selkeästi.

ELINKEINOELÄMÄN VALTUUSKUNTA: ARVOTALKOILLA SYNTYVYYS NOUSUUN

Ensimmäisen 2000-luvun alun väestöpolitiikkaa koskevan tekstin julkaisi Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA) vuonna 2003 Tapio Walleniuksen kirjoittamalla raportilla *Tuomitut vähenevä – Suomalaiset ja lisääntymisen vaikea taito*.

Elinkeinoelämän valtuuskunta perustettiin vuonna 1974 ja sen aktiivinen kausi kesti vuoteen 1999. EVA otti tehtäväkseen yhteiskunnan asenteiden muuttamisen markkinatietoisemmiksi ja moniarvoisemmiksi. Se pyrki yhteistyöhön poliittisen johdon, tutkijoiden ja elinkeinoelämän kanssa (Tarkka 2002). Koska Elinkeinoelämän valtuuskunta edistää suomalaisen talouselämän etuja, väestökehitys kiinnostaa sitä talouden,

kilpailukyvyn ja työvoiman näkökulmasta. EVAn raportin esisopimuksista ensimmäinen on tavoite korkeammasta syntyvyydestä. Tavoitetta nykyistä korkeammasta syntyvyydestä ei kertaakaan kyseenalaisteta toisin kuin kyseenalaistetaan esimerkiksi tasa-arvon periaate perhepolitiikassa ja maahanmuuttopolitiikka. Esisopimuksensa pohjalta EVA ryhtyy rakentamaan retoriikkaansa, jonka pääväite on, ettei ole yhdentekevää, kenen syntyvyys nousee. Korkeasti koulutettu ja taloudellisesti omillaan toimeen tuleva joukko suomalaisia on se, jonka syntyvyys on saatava nousuun.

Raportissa esitetyn ennusteen mukaan Suomen väestö kutistuu vuosisadan loppuun mennessä 3,8 miljoonaan henkeen. Samaan aikaan väestö ikääntyy. Näitä teemoja käsitellään metaforisen kielen keinoin, sillä raportissa kirjoitetaan eläkeläispanterien valtakunnasta, arvotalkoista, lastentekotalkoista, eläkepommista, väestön harmaantumisesta ja kansalaisten rekrytoinnista (EVA 2003, 5, 7, 8, 11, 33).

Raportissa kysytään useammassa kohdassa, kannattaako suomalaisten tavoitella säilymistä kansakuntana, ja kysymyksiin vastataan saman tien myöntävästi (EVA 2003, 5). Syntyvyyden on noustava, koska talous ja elinkeinoelämä tarvitsevat työtätekeviä ihmisiä, mutta myös koska suomalaisen kulttuurin ja kansankunnan on säilyttävä. Syntyvyyspolitiikan subjektiksi määrittyykin ensin suomalainen erittelemättä heitä keskenään. Lukijoita lähestytään nationalistisella eetoksella erityisesti maahanmuuttoa käsiteltäessä. Näennäisesti maahanmuuttoon, josta raportissa puhutaan kolmen kappaleen verran, suhtaudutaan myönteisesti (EVA 2003, 5).

Ksenofobiaan sortumatta voidaan myös kysyä, kuinka merkittäviä kulttuuriseen homogeenisuuteen kuuluvat piirteet, kuten helppo kommunikaatio, yhteinen normijärjestelmä ja yhteiset arvot ovat olleet Suomen viime vuosikymmenten kehitykselle ja menestykselle. (EVA 2003, 12.)

Yhtenäinen suomalainen kulttuuri ja kansakunta eivät kuitenkaan ole arvo sinänsä vaan työkalu suomalaisen kansakunnan menestykseen. Kulttuurin moninaistuminen voi nimittäin tarkoittaa kilpailukyvyn heikentymistä. Maahanmuutto voi olla lääke tulevaisuuden työvoimavajeeseen, mutta kansakunnan pelastajaksi siitä ei ole. Nationalistisen eetoksen keinoin EVA tekee syntyvyysuudesta näin sekä kansallisen että etnisen mutta myös kilpailukyvyn kysymyksen. Kun tutkitaan väestöpolitiikan subjektia, paljastuu, että kaikkea ei sanota suoraan, vaan EVAn retoriikassa piilotetaan paljon väestöpoliittisen subjektin määreisiin. Pitkin raporttia kirjoitetaan pitkittyneistä opinnoista, akateemisten alojen pätkätyöputkesta, menestyjistä ja työorientoituneesta väestöstä.

Monet akateemiset, työorientoituneet ihmiset viettävät perinteisen perheenperustamisikänsä työpöydän ääressä. (EVA 2003, 35.)

Mervi Patosalmi (2011, 163) on samaan aineistoon perustuvassa väitöskirjassaan tulkinnut, että edellisessä lainauksessa sanan ihmiset tilalle voitaisiin vaihtaa sana naiset. Sukupuolta vahvemmin näen edellisessä lainauksessa kuitenkin kirjoitettavan yhteiskuntaluokista, eritoten akateemisesta keskiluokasta, jonka tulisi hankkia useampia lapsia. Jo aiemmin raportissa kirjoitetaan yksilö-, ura- ja

elintasokeskeisistä aikuisista, jolloin vähemmän kouluttautuneet ja esimerkiksi työttömät suljetaan epäsuorasti EVAn syntyvyysluulon ulkopuolelle (EVA 2003, 5).

EVA kirjoittaa ihmisryhmälle, jolle työnteosta on tullut perheen kilpailija ja joka ei itsekkyytensä takia muista tai ymmärrä, että lapset tuovat elämään pätemistä ja menestymistä suurempaa rikkautta (EVA 2003, 36). EVA pitää vastuuttomana ja suorastaan vääränä suuntauksena sitä, että perhepolitiikkaa ja valtiota syyllistetään matalasta syntyvyydestä, koska sen mielestä perhepolitiikasta ei ensinkään ole syntyvyyden kohottajaksi, paitsi jos perhepoliittisia etuuksia suunnattaisiin nykyisestä tasa-arvoideologiasta poiketen toisin (EVA 2003, 34). Rivien välistä se ehdottelee, kuten seuraavasta lainauksesta näkyy, että perhepoliittisia etuuksia tulisi suunnata akateemiselle ja työorientoituneelle väestölle, jonka lisääntymis- halukkuudesta se selvästi kantaa huolta.

Miten saada työelämässä ohi parhaan hedelmällisyysikänsä viihtyvät menestyjät aiemmin ja enemmän kiinnostuneeksi lasten teosta? Erityistuilla? Kodinhoitajakulttuurin henkiin herättämisellä? Jos keinoja aletaan nykyistä enemmän räätälöidä kohderyhmien tilanteiden ja tarpeiden mukaisiksi, herää kysymys, voidaan- ko tasa-arvon periaatteesta pitää kiinni. Tukea jouduttaisin ehkä ohjaamaan sille naisten ryhmälle, joka yhteiskunnan rahoja vähiten tarvitsee. Kumpi arvo olisi olennaisempi, tarve pitää Suomen kansaa määrällisesti yllä luonnollista syntyvyyttä lisäämällä vai tarve säilyttää perhepolitiikan yhdenvertaisuutta ja tasapuolisuutta korostava luonne? (EVA 2003, 34)

Lainauksen lopussa esitetty kysymys on retorinen. EVA ei usko nykyisenkaltaiseen perhepolitiikkaan. Siinä mielessä se on johdonmukainen markkinaliberalismin kannattaja. Mutta kun markkinaliberalismin yhteiskuntaa järjestävä voima ulottuukin perheellistymisen alueelle, ja kun ura uhkaa sitä, EVA kutsuu hätiin talkoovoimat ja soimaa perheenperustamisikäisiä liiasta itsekeskeisyydestä, mutta toisaalla se kannustaa suomalaisia tekemään enemmän töitä. EVAn ristiriitainen suhtautuminen perhepolitiikkaan käy ilmi seuraavasta lainauksesta, jossa se kysyvään tapaansa kyseenalaistaa tietyille ihmisryhmille suunnatut etuudet kutsu- malla näitä ryhmiä tukiriippuvaisiksi ja epäilemällä niiden kykyä huolehtia jälkikasvustaan.

Kuinka tukiriippuvaisia perheitä tu- kia lisäämällä synnytetään? Riittävätkö tukieuroilla kasvamaan rohkaistujen suurperheiden vanhempien resurssit ja aika jokaiselle lapselleen vielä äitiys- ja vanhempainlomakausien jälkeen? (EVA 2003, 33.)

Lisääntyväksi subjektiksi määritetty etni- sesti suomalainen ja akateemisesti kou- lutettu ihminen, sukupuoleltaan nainen, vaikka sukupuoli ei raportissa monta kertaa esiinny. Alkupuolella raporttia kir- joitetaan yhtäläisesti naisista ja miehistä, mutta loppupuolella puhe kiinnittyy enemmän naiseen. Näin EVA raken- taa tekstissään ongelmaa akateemisen ja työorientoituneen naisen alhaisesta syn- tyvyydestä, johon se esittää ratkaisuksi arvo- ja lastentekotalkoita ja mahdoll- lisesti myös perhepoliittisten etuuksien suuntaamista tällaisille ihmisryhmille.

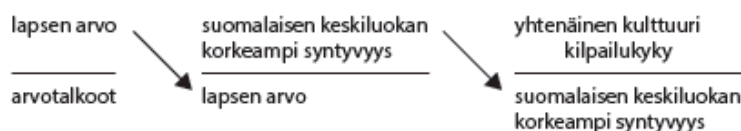
Miksi akateemisen ja työsuuntauneen väestön pitäisi hankkia useampia lapsia? Mihin EVA olettaa tätä väestönosaa erityisesti tarvittavan? Syytä ei kerrota, mutta tulkintavaihtoehtoja on kaksi: Joko EVA uskoo, että juuri korkeasti kouluttautunut väestö on suomalaisten kilpailuetu ja menestyksen tae aivan samoin kuin se sanoo yhtenäisen kulttuurin olevan tai sitten Elinkeinoelämän valtuuskunta lähestyy asiaa keskiluokkaisen maailmankuvan läpi, jolloin se tulee huomaamattaan sivuuttaneeksi yhtäältä alemmin koulutetun tai toisaalta vähemmän työorientoituneen väestönosan. Näine perusteluineen väitän, että EVA kirjoittaa paitsi nationalistisen myös keskiluokkaisen eetoksen hengessä.

Paatoksellista argumentointia edustaa puhe itsekkyydestä ja haluttomuudesta tinkiä elintasostaan ja urastaan tai lapsista rikkauten lähteenä. Itsekkyyden merkityksistä tai lapsista rikkautena ei keskustella syvemmin – raportissa ei esimerkiksi kirjoiteta vanhempien väsymyksestä eikä lasten myötä kasvavasta avioerorisistä. Tekstissä vedotaan päätöksellä myös velvollisuuteen. Sanaa velvollisuus ei tosin käytetä, mutta kun suomalaisia kehoitetaan talkoilemaan lapsimyönnteisten arvojen puolesta tai talkoilemaan lapsia, syntyy mielikuva vastikkeettomasta, velvollisuudenomaisesta toiminnasta. Tämä

johdattaa edelleen tulkitsemaan, että keskiluokkalaisen suomalaisen velvollisuutena kansaansa kohtaan on perustaa perhe ja lisääntyä.

EVA:n argumentaatiossa vedotaan kahdentyyppiseen järkiperusteeseen, yhtäältä laskennallisiin huoltosuhteisiin, jolloin kyseessä on faktalogos ja toisaalta yhtenäiskulttuuriin kilpailukykyä edistävänä tekijänä, jolloin kyseessä on arvologos. Näistä arvologos on faktalogosta vahvempi, koska tekstissä esimerkiksi kirjoitetaan kilpailukykyä huomattavasti enemmän kuin huoltosuhteista.

Kaaviossa 1 havainnollistan EVA:n argumentaation etenemistä. Viivan yläpuolella esitetään tavoite ja alapuolella keino. Argumentaation ensimmäisessä vaiheessa lapsen arvon kohottaminen esitetään tavoitteeksi, ja keinoksi esitetään arvotalkoita itsekkyyden suitsimiseksi ja lapsen arvon nostamiseksi. Seuraavassa vaiheessa lapsen arvo päättyy keinoksi, kun taas akateemisen keskiluokan korkeampi syntyvyys asetetaan tavoitteeksi. Tämä tarkoittaa, että EVA ei tavoittele lapsimyönnteistä yhteiskuntaa sinällään, vaan tietyn ihmisryhmän korkeampaa syntyvyyttä. Kolmannessa vaiheessa keskiluokan korkeampi syntyvyys asettuu keinoksi tavoitella yhtenäistä kulttuuria ja sitä kautta kilpailukykyä.

Kaavio 1. Elinkeinoelämän valtuuskunnan argumentaation eteneminen dissosiativisesti

Tulkitsen, että Elinkeinoelämän argumentaatio etenee dissosiativisesti siksi, että sen väestöpoliittisiin tavoitteisiin liittyy asioita, joita ei haluta sanoa suoraan, kuten esimerkiksi toive korkeasti koulutetun väestön syntyvyyden nostamisesta.

**VÄESTÖPOLIITTINEN OHJELMA:
HYVINVOINTIVALTIO TAKAA
KORKEAN SYNTYVYYDEN**

Toisena syntyvyyskeskusteluun osallistui Väestöliitto 70-sivuisella *Väestöpoliittisella ohjelmallaan*. Väestöliitto on ollut väestöpoliittinen toimija vuodesta 1941 lähtien ja se on julkaissut väestöpoliittisia ohjelmia vuodesta 1975 alkaen (ks. Rauttamo 1980; Nätkin 1997; Meskus 2009). Väestöliiton tehtävänä on ollut perustamistään lähtien edistää väestön, nuorten ja perheiden hyvinvointia.

Vuoden 2004 väestöpoliittisen ohjelman esisopimuksena on oletamus siitä, että lapsi, perhe ja hyvä terveys mahdollistavat onnellisuuden ja lisäävät hyvinvointia. Ohjelmassa kirjoitetaan muun muassa, että perhepolitiikka ja syntyvyyden lisääminen kohdistuvat suoraan väestön hyvinvoinnin ja onnellisuuden ytimeen (Väestöliitto 2004, 29). Tämä kuitenkin Väestöliiton mukaan tuntuu nykyihmiseltä helposti unohtuvan.

Väestöliitto pyysi ohjelmaansa varten Tilastokeskusta laatimaan kolme skenaariota Suomen väestöstä. Niiden mukaan vuonna 2040 Suomessa on alimmillaan 4,2 miljoonaa ihmistä ja enimmillään 6,1 miljoonaa ihmistä. (Väestöliitto 2004 11, 17–18, 29.) Tilastokeskuksen ennusteisiin perustuen ohjelmassa esitetään puolestaan kaksi suomalaista tulevaisuu-

denkuvaa, joista ensimmäisessä väestö vanhenee ja toisessa väestö säilyy ikäryhmien välisiltä suhteiltaan tasapainoisena. Jos väestö vanhenee, Suomea uhkaa työn tuottavuuden lasku sekä vero- ja hoiva-taakan kasvaminen. Jos taas väestö säilyy tasapainoisena, uhkia ovat työperustaisen sosiaaliturvan kehittyminen universaalimallin sijaan sekä vaikeudet sovittaa työ ja perhe yhteen. (Väestöliitto 2004, 43–47.)

Tulevaisuudenkuvista jälkimmäinen on Väestöliitolle mieluisampi. Ikäryhmittään tasapainoisen Suomen saavuttamiseksi tarvitaan väestö- ja perhepolitiikkaa, ja jotta sellaista voitaisiin harjoittaa, väestöpolitiikan historiallisesti ryvettyneet maine olisi unohdettava. Yhtenä Väestöliiton tavoitteena on siis luoda väestöpolitiikan käsitteelle uusi ja kiihkon sisältö. (Väestöliitto 2004, 8.)

Hyvää väestöpolitiikkaa olisi päivähoitokustannuksien alentaminen, lastenhankintaan vaikuttavien tukien kohdistaminen perheen elämänvaiheen mukaan ja epätyypillisten työsuhteiden vähentäminen. Perhevapaiden kustannuksia olisi jaettava äidin ja isän työnantajien kesken, asumiseen ja autoiluun liittyviä kustannuksia olisi alennettava verohelpotuksin, kotihoidontukea olisi nostettava, pienituloisia olisi tuettava taloudellisesti lapsettomuushoidoissa ja sukupuolivalitusta olisi vahvistettava. Toimenpidesuosituksissa ei esitetä, miten perheitä tuettaisiin sosiaalisesti lapsen syntymän jälkeen. (Väestöliitto 2004.) Lastenhankintapäätös nähdään siten pitkälti taloudelliseen laskelmaan perustuvana.

Väestöpolitiikan reunaehdoksi esitetään, että jokaisen lapsen on synnyttävä rakastettuna, ja synnyttämisen ei pidä olla vel-

vollisuus vaan oikeus (Väestöliitto 2004, 7).

Lastenhankinta on pariskuntien tai yksilöiden oma valinta: lasten synnyttäminen ei ole velvollisuus vaan oikeus. Yhteiskunnan tehtävänä on luoda edellytykset lastenhankintapäätöksille. (Väestöliitto 2004, 8.)

Tässä kohdin oikeus on kuitenkin ongelmallinen käsite. Oletettavasti Väestöliitto haluaa sanaparilla viestittää sitä, että lastenhankinta ei ole velvollisuus vaan mahdollisuus – oikeus synnyttämiseen viitanee tässä yhteydessä sellaisiin yksilöihin ja pariskuntiin, joiden on lain säättämien edellytyksin mahdollista hankkia lapsi tai hakeutua lapsettomuushoitoihin. Sen sijaan oikeutta synnyttämiseen tai lapseen ei käsitellä suhteessa esimerkiksi transsukupuolisiin ihmisiin tai seksuaalivähemmistöihin. Tämä ei olisi ongelmallista, jos väestöpolitiikan ymmärrettäisiin olevan väestönkasvuun tähtäävää politiikkaa. Mutta jos oletetaan, että parisuhde ja lapsi ovat avain onneen, miksi väestöpoliittisessa ohjelmassa ei juuri lainkaan puhuta vähemmistöjen oikeudesta lapseen. Retoriikkaa kuljettaa tyyppillisen kansalaisen ja lisääntyjän, heteron eetos. Seksuaaliset vähemmistöt sivuutetaan, koska ne eivät voi täyttää lisääntyvän kansalaisen tehtävää ja siten nostaa syntyyvyyttä.

Väestöliitto kannattaa tasa-arvoa, mikä ilmenee erityisesti silloin, kun se toivoo vanhempainvapaiden kustannuksia jaettavan tasan molempien vanhempien työnantajien kesken. Tasa-arvoisessa yhteiskunnassa työn ja perheen yhteensovittaminen on sen mukaan helpompaa. Mainintoja isien osallistamisesta esimerkiksi vanhempainvapaaseen ei tekstissä

kuitenkaan näy, mutta sen sijaan kotitöiden tasaisemmasta jakamisesta ohjelmassa kirjoitetaan. Sen verran äitikeskeinen Väestöliiton eetos on, että se ei ainakaan julkilausutusti kannata vanhempainvapaamallia, jossa kuusi kuukautta vapaasta pitäisi äiti, kuusi kuukautta isä ja lopusta kuudesta kuukaudesta vanhemmat päättäisivät itse (ks. Salmi & Lammi-Taskula 2010).

Tyyppillisen lisääntyvän kansalaisen eetoksen lisäksi ohjelmasta kuuluu voimakas hyvinvointivaltiollinen eetos, koska ohjelmassa kirjoitetaan paitsi väestön enemmistön hyvinvoinnista myös työttömyydestä ja syrjäytymisestä (Väestöliitto 2004, 24). Samainen eetos kuuluu silloinkin, kun Väestöliitto soimaa lyhytnäköisiä verokilpailun nimissä perusteltuja veronalennuksia ja sosiaaliturvan leikkauksia, koska ne syövät pohjaa tulevaisuuden talouselämältä ja kilpailukyvyttä (Väestöliitto 2004, 28). Hyvinvointivaltioon liittyvä argumentaatio on eetosta, mutta se saa myös arvologoksen aseman (Väestöliitto 2004, 24).

Korkean tuottavuuden yhteiskunta on samalla korkean elatussuhteen yhteiskunta. Kansantalouden kilpailukyvyyn kannalta olennaista ei ole mahdollisimman matala taloudellinen huoltosuhte, vaan huoltosuhteen laatu. Huomisen työntekijät – tämän päivän lapset ja opiskelijat – eivät ole ”ongelma”. Taloudellisen huoltosuhteen vakavia ongelmia pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa ovat työikäisen väestön vajaakäyttö. (Väestöliitto 2004, 24.)

Kansalainen näyttäytyy sosiaalipolitiikan kohteena, josta valtion on huolehdittava, koska hyvinvoivasta kansalaisesta tulee aktiivinen ja lisääntyvä kansantalouden

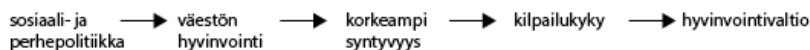
subjekti. Hyvinvointivaltiolliseen arvologokseen Väestöpoliittisessa ohjelmassa integroidaan faktalogos eli väestöllinen ja taloudellinen huoltosuhde, jota edellisessä lainauksessa käsiteltiin. Hyvinvointivaltio tarvitsee lisää tulevaisuuden työntekijöitä ja veronmaksajia, mutta Väestöliiton mielestä veronmaksajia ei synny, jos valtio ei ensin turvaa kansalaistensa elämää. Siten Väestöliiton ehdottama väestöpolitiikka on sosiaalipoliittisesti motivoitunutta.

Väestöliitto ei ota kantaa suomalaisen kulttuurin jatkumiseen tai etnisyyteen, vaan haluaa Suomen harjoittavan väestöpolitiikkaa, ”jotta myös tulevaisuudessa Suomi olisi väestöstä ja perheistä huolehtimaan kykenevä, kilpailukykyinen hyvinvointiyhteiskunta” (Väestöliitto 2004, 7). Kilpailukyky on argumentaation kantava voima, arvologos sekin.

Väestöliitto tarjoaa syntyvyyshuolen ratkaisijaksi kansalaista, jonka lastenhankintatoiveita valtion tulee tukea. Subjek-

ti, kansalainen voi olla mies tai nainen, mutta kuitenkin suhteellisen tyyppillinen yksilö, useimmiten heteroparisuhteessa elävä, koska tällaiset subjektit voivat nostaa syntyvyyttä.

Väestöpoliittisessa ohjelmassa argumentoidaan peräkkäisyysuhteiden, kausali-teettien avulla. Kaaviossa 2 esitän, miten argumentaatio lähtee oletuksesta, että sosiaali- ja perhepoliittisin toimenpitein lisätään väestön hyvinvointia. Melko suoraviivaisesti syy-seuraussuhteisiin tukeutuen tästä jatketaan väittämällä, että väestön hyvinvoinnin lisääntyessä myös syntyvyys nousee. Korkeampi syntyvyys on välttämättömyys, jotta Suomen valtion kilpailukyky tulee turvattua. Kilpailukyky on puolestaan edellytys sille, että hyvinvointivaltion palvelut voidaan turvata. Näin päästään takaisin argumentaation alkupisteeseen. Sosiaali-, perhe- ja väestöpolitiikka synnyttävät hyvän kehän, jonka myötä suomalainen yhteiskunta pyörii ja voi hyvin.

Kaavio 2. Väestöliiton argumentaation eteneminen syy-seuraussuhteisiin perustuen

TULEVAISUUSSELONTEKO: MITÄ ON HYVÄ VÄESTÖPOLIITIIKKA?

Valtioneuvosto julkaisi väestöpolitiikkaa koskevan 133-sivuisen tulevaisuusselontekonsa vuonna 2004. Tulevaisuusselon- tekoa valmisteleva työryhmä asetettiin vuonna 2003, kun silloin uusi päämi- nisteri Matti Vanhanen antoi tehtäväksi laatia väestöpoliittisen selvityksen. Aihe oli haastava, koska poliitikot ja asiantun- tijat ymmärsivät väestöpolitiikan monin tavoin (Kautto 2011).

Tulevaisuusselonteon lisäksi Valtioneu- voston sarjassa ilmestyi neljä liiteraport- tia. Ne eivät edusta valtioneuvoston kantaa, vaan ovat kooste sellaisten asian- tuntijoiden artikkeleista, jotka antoivat panoksensa tulevaisuusselonteon laa- timiseen. Liiteraporteista yksi, 135-si- vuinen teksti käsitteli syntyvyyttä ja maahanmuuttoa (Väestökehitykseen vai- kuttaminen 2004).

Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille -tule- vaisuusselonteon ja sen liiteraportin *Väestökehitykseen vaikuttaminen* tehtä- väksi kerrotaan väestöpolitiikan uudel- leenmäärittely ja väestöpolitiikan sisäl- töjen käsittely. Tavoitteena on puhdistaa historiallisen taakan alle taipunut väes- töpolitiikan käsite ja samalla löytää tälle kiistanalaiselle käsitteelle uudenaikainen sisältö (Väestökehitykseen vaikuttami- nen 2004, 10, 116, 58, 14). Siitä kertoo esimerkiksi seuraava lainaus:

Voi siis ajatella, että väestöpolitiikka on 2000-luvulla saanut tai saamassa uuden- laista sisältöä. (Väestökehitykseen vaikut- taminen 2004, 10.)

Ennen kuin käsitellen väestöpolitiikan uutta sisältöä, kiinnitän huomion val-

tioneuvoston tekstien selkeään esisopi- muksettomuuteen, mikä tarkoittaa, että kirjoittajat eivät halua rakentaa argumen- taatiotaan olettamusten varaan. Tämä sel- littynee yhtäältä sillä, että raportteja on ollut laatimassa monet asiantuntijat eri- laisine näkemyksineen ja taustoineen, ja toisaalta sillä, että tekstit pohdiskelevat ja usein myös kyseenalaistavat totunnaisia tapoja ajatella.

Suomalaista väestöpolitiikkaa rakenne- taan suhteessa väestöpolitiikan erilaisiin ulottuvuuksiin. Liiteraportti käsittelee väestöpolitiikan neljää ulottuvuutta, jois- ta historia on ensimmäinen: Toisen maa- ilmansodan aikaisesta ja välittömästi sen jälkeisestä väestöpolitiikasta kirjoitetaan rotuhygienian ja fasismien takia histori- allisena painolastina. Pohjoismaisesta vä- estöpoliittisesta ulottuvuudesta haetaan väestöpolitiikan myönteiset arvot, joista tärkeimpänä tasa-arvo. Kolmas ulottu- vuus on Euroopan Unionin harjoittama väestöpolitiikka, tätä kuitenkin nimel- lä kutsumatta, ja joka saa oikeutuksensa ikärakenteen vanhenemisesta. (Väestö- kehitykseen vaikuttaminen 2004, 8, 9, 116; ks myös Rodriques 2010). Globaali (ekologinen) väestöpolitiikka on neljäs ulottuvuus, joka jätetään kuitenkin vain maininnan tasolle:

Globaalista perspektiivistä katsottuna voi olla hyväkin asia, että väki edes jossain vähenee ja vielä luonnollista tietä. Toisille taas Suomen väestön määrän säilyttämi- nen ja/tai kasvattaminen voi olla arvo tai tavoite sinänsä. (Väestökehitykseen vai- kuttaminen 2004, 32.)

Entisaikojen väestöpoliittiset käytännöt, kuten yhteistyö natsien kanssa tai rotu- hygienia, erotetaan uudenaikaisesta ja hyvästä väestöpolitiikasta. Samoin glo-

baali väestöpolitiikka, joka väestönkasvun maissa tarkoittaa syntyvyyden hillitsemistä, erotetaan alhaisen syntyvyyden kansallisvaltiossa syntyvyyden nostamiseen tähtäävästä politiikasta.

Tulevaisuusselonteko käsittelee uuden aikaista väestöpolitiikkaa noin kolmen sivun verran. Sitä ennen se on perustellut, että väestöpolitiikkaa tarvitaan, koska Suomen ikärakenne muuttuu epäedulliseksi. (Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille 2004, 30, 34–37.) Ikärakenne ja sitä seuraava julkisen talouden epävakaumus muodostavat valtioneuvoston tekstien faktalogokset. Niillä perustellaan sitä, että nykyiset yhteiskuntapoliittiset ratkaisut, joilla tarkoitettaneen hyvinvointivaltion palveluja ja tulojen uudelleenjakoa muun muassa eläkkeinä ja sosiaalietuuksina, ovat uhattuina (Väestökehitykseen vaikuttaminen 2004, 9). Perimmäisenä syntyvyysretoriikan tavoitteena ei olekaan perustella tarvetta syntyvyyden noususta vaan tarvetta Suomen julkisen talouden vakauttamiseen, koska kansantalouden kasvu hidastuu ja menot kasvavat (Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille 2004, 24).

Niin kansallisissa kuin Euroopan unioninkin yhteyksissä väestöpolitiikasta puhumisen perusteluina esitetään huoli julkistalouden kehityksestä, eläketurvajärjestelmien rahoituksesta tai sosiaali- ja terveyspalvelujen maksajista (Väestökehitykseen vaikuttaminen 2004, 116.)

Tavoitteena olevaa tasapainoisempaa väestökehitystä perustellaan ”hyvinvointisyyllä”. Sanotaan myös, että hyvässä yhteiskunnassa elää sopivassa suhteessa lapsia, työikäisiä ja ikääntyneitä. (Hyvä yhteiskunta kaikille 2004, 30.) Todellisenä huolena ovat kuitenkin epätasai-

sen väestökehityksen taloudelliset eikä niinkään sosiaaliset seuraukset. Kun vertasin, miten usein ”julkinen talous” esiintyi suhteessa ”tasapainoinen väestö”-sanapariin, huomasin, että taloudelliset tavoitteet painavat väestöpolitiikan perusteena huomattavasti enemmän kuin tavoite tasapainoisesta väestöstä sinänsä.

Siksi määrittelen puheen moniarvoisesta ja ikärakenteeltaan tasapainoisesta yhteiskunnasta päätökselliseksi keinoksi. Siitä kun itse kunkin on helppo olla samaa mieltä. Siten se on argumentti, jonka avulla lukijat voidaan vakuuttaa siitä, että poliittiset muutoksia tarvitaan. Kun korkeampi syntyvyys ja tulevaisuuden veronmaksajat asetetaan hyvinvointipalveluiden jatkuvuuden edellytykseksi, lukija on helpompi saada kannattamaan myös väestöpolitiikkaa.

Hyvä yhteiskunta kaikille -tulevaisuusselonteossa valtion toimijat esittäytyvät maltillisina toimijoina, jotka irrottautuvat yhtäältä väestöpolitiikan kritikoista mutta myös nationalistista arvoista. (Väestökehitykseen vaikuttaminen 2004, 116.) Kansantaloudellisen eetosken lisäksi Tulevaisuusselonteossa kuuluu oikeudenmukaisuuden eetos. Kansalaisten lisääntymisoikeuksia korostetaan – ei ole valtion tehtävä määritellä suotavaa lapsilukua, eikä väestöpolitiikka saa loukata ja rajoittaa yksilön lisääntymisen vapautta. Oikeudenmukaisuus mainitaan tavoiteltavaksi arvoksi sukupolvien, sukupuolten, erilaisten perheiden ja etnisten ryhmien välillä. Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöistä ei puhuta. Oikeudenmukaisuutta on muun muassa se, että erilaiset ihmisryhmät pääsevät tasapainoisesti palvelujen piiriin sekä se, että perinteisiin perhearvoihin ei ole paluuta. Puhe oikeudenmukaisuudesta sopii

eetokseksi, koska se on riittävän väljästi määriteltävissä, jolloin sen tulkitseminen ja ymmärtäminen jää lukijalle. Tasa-arvokäsitettä käytetään asiakirjoissa siten, että se hienoisesti eroaa oikeudenmukaisuudesta, vaikka sitä paikoitellen käytetään oikeudenmukaisuuden synonyyminä. Tasa-arvo nimittäin saa tehtävän arvologoksena. Tulevaisuusselonteossa kerrotaan esimerkiksi, että sukupuolten välisen tasa-arvon tiedetään länsimaissa lisäävän syntyvyyttä. Siksi tasa-arvoinen yhteiskunta on välttämättömyys, jos syntyvyyttä halutaan nostaa.

Hyvä väestöpolitiikka näyttäytyy investointina lapsiin, tulevaisuuden veronmaksajiin. Tulevaisuusselonteossa väestöpoliittinen subjekti on sukupuolineutraalisti tulevaisuuden veronmaksaja. Koska tekstien sukupuolineutraalius on silmiinpistävää, havainnollistan sitä seuraavalla kahdella lainauksella:

Investoinnit lapsiin kannattavat vasta pitkällä aikavälillä heidän siirtyessään työmarkkinoille ja veronmaksajiksi. (Hyvä yhteiskunta kaikille 2004, 30.)

...jotta heistä kasvaisi hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia, naisia ja miehiä, jotka haluavat jälkeläisiä ja ovat kykeneviä pitämään vuorollaan heistä hyvää huolta. (Väestökehitykseen vaikuttaminen 2004, 129.)

Väestökehitykseen vaikuttaminen -liiteraportissa kirjoitetaan, ettei syntyvyyden nousu sinänsä ole tavoite, vaikka perheet ja yhteiskunta sitä tavoittelevatkin (Väestökehitykseen vaikuttaminen 2004, 38). Väittäjä antaa ymmärtää, että kaikkien perheiden oletetaan toivovan nykyistä useampia lapsia (esim. Paajanen 2002). Tästä olettamasta ei ole pitkä matka sii-

hen, että lapsettomuus tai lasten vähäinen määrä perheessä määritellään joko lääketieteelliseksi tai sosiaaliseksi ongelmaksi, jonka ratkaisemisessa valtion tulee tukea yksilöitä. Näin on esimerkiksi kun kirjoitetaan siitä, kuinka vaikeaa suomalaisten on löytää kumppania. Tähän tarjotaan ratkaisuksi sellaisia koulutuspoliittisia ratkaisuja, jotka vähentäisivät sukupuolten eriytymistä ja johtaisivat toisin sanoen siihen, että ihmiset koulutuksen kautta tapaisivat helpommin tulevan kumppaninsa (Väestökehitykseen vaikuttaminen 2004, 117). Tällöin koulutus näyttäytyy eräänlaisena kohtaamisinstituutiona ja väestöpoliittisena välineenä.

Lapsettomuudesta puhutaan pariskuntien, naisten ja vaimottomien miesten (Väestökehitykseen vaikuttaminen 2004, 41), mutta ei seksuaalivähemmistöjen ongelmana. Tätä rajausta selittänee seuraava lainaus, josta käy epäsuorasti ilmi, että vaikka tuettaisiin epätyypillisissä parisuhteissa elävien ihmisten perheellistymistä, sillä olisi vain vähäisiä väestökehityksellisiä vaikutuksia.

Jos lapseksi ottamista koskevia säännöksiä muutettaisiin siten, että avopuolisot ja samaa sukupuolta olevat parisuhteensa rekisteröineet parisuhdekumppanit voisivat ottaa yhteisen ottolapsen, ratkaisu voisi vähäisessä määrin nostaa lapsiperheiden lukumäärää. (Väestökehitykseen vaikuttaminen 2004, 49–50.)

Tulevaisuusselonteon ja sen liiteraportin argumentaatio etenee dissosiatiiivisesti siten, että argumentaation edetessä keino nostetaan tavoitteeksi, kuten kaaviossa 3 havainnollistan. Ensimmäisessä tavoite-keinoparissa hyvä yhteiskunta ja ikärakenteen nuorentaminen on lii-

tetty yhteen, ja toisessa parissa korkeampi syntyvyys on asettunut keinoksi nuorentaa ikärakennetta. Korkeamman syntyvyyden tavoittelu kuitenkin häviää tavoite- ja keinovalikoimasta argumentaation edetessä, kun se korvataan tavoitteella hyvästä väestöpolitiikasta. Väestöpolitiikkaa määritellään uudestaan siten, että se saa merkityksensä erityisesti investointeina lapsiin ja perheisiin. Viimeisessä vaiheessa hyvä väestöpolitiikka palautetaan tavoitteesta takaisin keinoksi, kun taas julkisen talouden vakauttaminen nostetaan varsinaiseksi tavoitteeksi. Tällaisen dissosiativisen argumentaation keinoin tulevaisuusselonteossa saadaan rakennettua väestöpolitiikalle sisältö, joka ei ole enää perinteistä väestöpolitiikkaa, vaan yhdistelmä erilaisia yhteiskuntapolitiikkoja, kuten väestö-, sosiaali- ja talouspolitiikkaa.

tä, jonka pääministeri Matti Vanhanen oli sanoittanut. Syntyvyysshuolen diskurssi merkitsi syntyvyyskeskusteluun osallistuneille tahoille erilaisia asioita eikä se ollut sisällöltään siinä määrin yhdenmukaista, että diskurssi olisi lyönyt läpi ja johtanut väestöpoliittisiin uudistuksiin. Syntyvyysshuolen diskurssin kehittymistä jarrutti erityisesti valtioneuvoston tulevaisuusselonteko, jossa jätettiin suuressa määrin hyödyntämättä syntyvyysshuolen diskurssiivisia sisältöjä ja siten estettiin pronatalisten painotusten kehittyminen. Dissosiativisen argumentaation avulla tulevaisuusselonteko sai hiljennettyä syntyvyysshuoleen liittyviä diskurssiivisia hankauksia, jotka liittyivät esimerkiksi nationalistisiin ja maahanmuuttokriittisiin näkemyksiin sekä väestöpolitiikan subjektiin.

Kaavio 3. Tulevaisuusselonteon argumentaation eteneminen dissosiativisesti

Kuten aiemmin mainitsin, tulevaisuusselonteosta pistää silmään sen ilmeinen esisopimuksettomuus, mikä on ymmärrettävä argumentaation dissosioituvuuden kautta. Ei ehkä olekaan mitään aluetta, mihin lukija haluttaisiin saada argumentaation alussa kiinnittymään, koska tulevaisuusselonteko päättyi lopulta melko erilaisiin painotuksiin kuin mistä se on lähtenyt.

Argumentaation dissosiativisuudesta tulkitsemalla, että väestöpolitiikka oli vuosina 2003–2004 vaikea aihe. Yhteiskunnassa vallitsi huoli liian alhaisesta syntyvyysdes-

SYNTYVYYSRETORIIKKOJEN YHTÄLÄISYYDET JA EROT

Äkkiseltään näyttää siltä, että kaikki 2000-luvun alun väestöpoliittiseen keskusteluun osallistuneet ovat samaa mieltä siitä, että syntyvyys pitää saada nousuun. Analyysini kuitenkin osoittaa, että tavoite korkeammasta syntyvyydestä ei ole aivan niin yhtenäinen kuin luulisi.

Syntyvyysshuolen diskurssi, joka 2000-luvun ensimmäisinä vuosina Suomessa vallitsi, ei ollut yhdenmukainen, vaan kukin keskusteluun osallistunut

taho määritteli sen lähtökohtiensa ja tavoitteidensa mukaan. Syntyvyyskeskusteluun osallistuneet tahot eivät riidelleet keskenään, mutta niiden tekstit paljastavat suuria lähtökohtaisia, arvoihin ja tavoitteisiin liittyviä eroja, minkä takia yhtenäisen väestöpoliittisen linjauksen muodostaminen olisi ollut vaikeaa. Syntyvyyshuolen diskurssi ei siis lyönyt läpi suomalaisessa yhteiskunnassa, mutta jotakin aihioita siitä on jäänyt nykyisyytemme, kuten alun lainaukset osoittavat.

Seuraavassa taulukossa kokoan yhteen neljän asiakirjan ja kolmen yhteiskunnallisen toimijan argumentaatiota havainnollistaen näin niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Taulukkoon olen tiivistänyt eetoksen, päätöksen ja logosin lisäksi sen, mitä syntyvyyttä koskevalla väestöpolitiikalla tavoitellaan ja mikä sitä mo-

tivoi sekä sen, minkälaista kansalaisuutta tekstit tuottavat.

Kuten taulukosta huomaa, retoriikan erilaiset lähtökohdat tuottavat väestöpoliittisia kansalaisuuksia ja erilaisia kansalaisuuteen liittyviä odotuksia. EVA ehdottaa syntyvyyspolitiikan subjektiksi menestyvää keskiluokkaista suomalaista, Väestöliitolle kansalaisuus tarkoittaa jäsenyyttä kilpailukykyisessä hyvinvointiyhteiskunnassa, ja tulevaisuusselonteko korostaa sukupuoletonta veronmaksajakansalaisuutta.

POHDINTA

Olen tarkastellut 2000-luvun alun syntyvyysretoriikkaa ja siinä esiintyviä pyrkimyksiä määritellä väestöpolitiikkaa ja

Taulukko 1. 2000-luvun alun väestöpoliittisten keskustelijoiden eetos, päätös ja logos.

	EVA	Väestöliitto	Valtioneuvoston Tulevaisuusselonteko
Eetos	Nationalistinen, akateeminen, keskiluokkainen	Hyvinvointivaltiollinen, tyypillisen lisääntyvän kansalaisen eetos	Kansantaloudellinen, oikeudenmukainen
Paatos	Lapset ovat rikkaus. Valittu lapsettomuus on itsekkyyttä. Lapsentekotalkoilu	Lapsimyönteinen yhteiskunta	Ikärakenteiltaan tasapainoinen ja lapsimyönteinen yhteiskunta
Logos	Ikääntyminen (faktalogos), kulttuurinen yhtenäisyys kilpailuetuna (arvologos)	Huoltosuhteet (faktalogos), ennusteet (faktalogos), kilpailukyky hyvinvointivaltion edellytyksenä (arvologos)	Ikärakenne, talouskasvu, julkinen talous, (faktalogoksia), tasa-arvo (arvologos)
Väestöpolitiikka ja sitä motivoivat tekijät	Yhtenäisen kulttuurin ja suomalaisen kansan säilyminen, suomalaisen väestön korkeampi syntyvyys	Kansalaisten hyvinvointi ja hyvinvointivaltion rakenteiden ylläpito, korkeampi syntyvyys	Kokoelma yhteiskuntapolitiikkoja, julkisen talouden vakaus, tarve tulevaisuuden veronmaksajista
Kansalaisuus	Suomalainen korkeasti koulutettu nainen	Hyvinvointiyhteiskunnan jäsen, ensisijaisesti nainen	Korostuneen sukupuoleton veronmaksaja

sen sisältöjä neljään asiakirjaan perustuen. Yhteistä syntyvyyskeskusteluun osallistujille on näkemys siitä, että syntyvyyttä koskeva väestöpolitiikka ymmärretään politiikkana, joka kohdistetaan laajoille ihmisjoukoille – niille, jotka todennäköisimmin pystyvät hankkimaan biologisia lapsia. Se tarkoittaa, että kauempana keskimääsyyksistä ovat ihmiset, kuten transsukupuoliset tai homoseksuaalit parisuhteessa elävät mutta herkästi myös yksinelävät naiset ja miehet, jäävät väestöpolitiikan toimenpiteiden ulkopuolelle, koska heidän perheellistymisensä tukeminen vaatisi keskimääsyydestä poikkeavaa politiikkaa, esimerkiksi lainsäädännön muuttamista hedelmöityshoitosten, sijaissynnytysten tai adoptioiden osalta.

Väestöpoliittiset keskustelijat hyödynävät samoja diskursiivisia aineksia. Kilpailukyky näyttää käypänä perusteluna monille politiikkaehdotuksille. Anu Kantola (2010, 107) toteaa, että kilpailukyky on tullut suomalaisen politiikan kattokäsite, jonka kautta poliittisten toimijoiden on määriteltävä tavoitteensa. Ikääntyvällä väestörakenteella perustellaan se, miksi kilpailukyky on uhattu. Tasa-arvo pannaan puolestaan palvelemaan välillisesti kilpailukykyä eikä sitä pidetä arvona itsessään. Raevaaran (2006) ja Hollin (2003) tulkinnat, että tasa-arvo on legitimi arvo silloin, kun sillä ajetaan kansallisia tavoitteita, vahvistavat tulkintaani.

Väestöpolitiikka on globalisoituvan maailman nationalistisen politiikan saareke. Väitän näin, koska suomalainen syntyvyysretoriikka on muutamia mainintoja lukuun ottamatta Suomekeskeistä. Siinä missä talous- tai ihmis-oikeuspolitiikat globalisoituvat, väes-

töpolitiikka ei sitä tee. Väestöpolitiikan osalta kansallisvaltiokansalaisuus ei ole murtunut eikä ole murtumassa.

Suomalaisessa syntyvyysretoriikassa ekologiset mietinnöt miltei sivuutetaan mainitsemalla, että kehitysmaiden väestökehitys on globaali ympäristöongelma. Ristiriitaista on, että samaan aikaan kun länsimaissa ponnistellaan kulutuksen vähentämiseksi, syntyvyyskeskustelussa ei edes mainita, että hyvää ympäristöpolitiikkaa olisi tavoitella pienempää väkilukua myös länsimaissa. Väestöpolitiikka näyttää siten paitsi nationalistisen politiikan myös eettisiltä ympäristökysymyksiltä suojattuna saarekkeena.

Suomalainen väestöpolitiikka vahvistaa niiden ihmisryhmien kansalaisuutta, joilla on biologiset ja jossakin määrin myös taloudelliset edellytykset lisääntyä. Henkilöt, joille lisääntyminen ja perheen perustaminen on vaikeaa, väestöpolitiikka sulkee herkästi toimenpiteidensä ulkopuolelle eikä tarjoa väestöpoliittista toimijuutta kansalaisena. Lisääntymisen ja perheellistymisen eriarvoisuus nousee väestöpoliittiseksi aiheeksi, mutta vain satunnaisesti eikä sille ole löytynyt vielä vakiintuneita sanoja. Tohdin väittää, että ilmiönä sitä ei vielä tunnusteta siitä huolimatta, että suomalaisessa syntyvyysretoriikassa ja väestöpoliittisessa keskustelussa korostetaan lapsia onnellisuuden ja rikkauten lähteenä ja tavoitellaan oikeudenmukaista yhteiskuntaa, jossa kaikkien olisi hyvä elää. Oikeudenmukaisuuden tai yhdenvertaisuuden edistäminen ei sanoista ja tavoitteista huolimatta väestöpolitiikassa laajasti vielä näy.

VIITE

¹ Kiitokset: Artikkelit kuuluu osaksi Suomen Akatemian rahoittamaa Reproductive Health and fertility patterns - a comparative approach -tutkimushanketta. Kiitän Anna Rotkirchia ja Suvi Salmenniemeä ohjauksesta sekä Elina Palolaa EU:n väestöpolitiikkaa koskevan tiedon jakamisesta.

KIRJALLISUUS

- Anttonen, Anneli & Valokivi, Heli & Zechner, Minna (2009) Hoiva: tutkimus, politiikka ja arki. Tampere: Vastapaino.
- de Bruijn Bart (1999) Foundations of demographic theory. Choice, process, context. Amsterdam: Nethurd Publications.
- Castren, Anna-Majja (2007) Työn ja perheen tasapaino: sääntelyä, tutkimusta ja kehittämistä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Demeny, Paul (2007) A clouded view of Europe's demographic future. Vienna Yearbook of Population Research 2007. Wien: Vienna Institute of Demographic Research, 27–36.
- Fairclough, Norman (2003) Critical discourse analysis as a method in social scientific research. Teoksessa Ruth Wodak & Michael Meyer (toim.) Methods of critical discourse analysis. London: Sage Publications, 121–138.
- Fairclough, Norman (2004) Analysing discourse: textual analysis for social research. London: Taylor & Francis.
- Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (2002) Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Tampere: Vastapaino.
- Hiilamo, Heikki (2002) The Rise and Fall of Nordic Family Policy. Historical Development and Changes During the 1990s in Sweden and Finland. Helsinki: Stakes Research Report 125.
- Holli, Anne-Maria (2003) Discourse and politics for gender equality in late twentieth century Finland. Acta politica 23. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hänninen, Sakari & Palonen, Kari (2004) Lue poliittisesti: profiileja politiikan tutkimukseen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Minerva.
- Kantola, Anu (2010) Kilpailukyky politiikan valtastrategiana. Teoksessa Jani Kaisto, Jani & Miika Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Kautto, Mikko (2011) Haastattelu 11.8.2011.
- Kuusisto, Riikka (1996) Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa. Teoksessa Kari Palonen, Kari & Hilka Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa, 267–292.
- Lister, Ruth (1997) Citizenship: Feminist Perspectives. New York: New York University Press.
- Lister, Ruth & Williams, Fiona & Anttonen, Anneli & Bussemaker, Jet & Gerhard, Ute & Heinen, Jacqueline & Johansson, Stina & Leira, Arnlaug & Siim, Birte & Constanza, Tobia & Gavanoas, Anna (2007) New challenges for citizenship research in a cross-national context. Bristol: The Policy Press.
- Macura, Milos (1974) Components of an international approach to population policy. International Social Science Journal 25 (2), 196–206.
- Marshall, T.H. (1964) Class, Citizenship and Social Development. New York: Doubleday.
- Mattila, Markku (1996) Syrjintää tieteen keinoin: rotuhygieniä ja rasismi. Teoksessa Jarmo Peltola & Pirjo Markkola (toim.) Kuokkavieraisten pidot: Historian marginaalista marginaalihistoriaan. Tampere: Vastapaino, 123–141.
- Meskus, Mianna (2009) Elämän tiede. Tampere: Vastapaino.
- Meyer, Michael (2003) Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. Teoksessa Ruth Wodak, Ruth & Michael Meyer (toim.) Methods of critical discourse analysis. London: Sage Publications, 14–31.

- Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä: Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Helsinki: Gaudeamus.
- Ollila, Eeva (1994) Vallaton väestö: kansallisia ja kansainvälisiä väestöpoliittisia kysymyksiä. Porvoo: WSOY.
- Paajanen, Pirjo (2002) Saako haikara tulla käymään? Suomalaisen lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus. Helsinki: Väestöliitto
- Palonen, Kari (1997) Kootut retoriikat: esimerkkejä politiikan luennasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Patosalmi, Mervi (2011) The politics and policies of reproductive agency. Espoo: Unigrafia.
- Perelman, Chaim (1996) Retoriikan valtakunta. Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino
- Perelman Chaim & Olbrecht-Tyteca, Lucie (1971) The new rhetoric. A Treatise on argumentation. London: University of Notre Dame.
- Raevaara, Eeva (2006) Tasa-arvo ja muutoksen rajat. Sukupuolten tasa-arvo poliittisena ongelmana Ranskan parité- ja Suomen kiintiökeskusteluissa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rauttamo, Mari (1980) Valistusjärjestöstä toimeenpanevaksi väestöpoliittiseksi elimeksi: Väestöliiton syntyhistoria ja liiton toimintaa vuosina 1941 – 1960. Helsinki: Väestöliitto.
- Rodrigues, Maria (2010) On the EU2020 strategy: contributions after the Lisbon agenda Experience. http://www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/EU202020_Contributions_100112a.pdf. Luettu 30.10.2011.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2010) 6+6+6 -malli vanhempainvapaan uudistamiseksi. Päätöksen tueksi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Summa, Hilikka (1989) Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka. Tapaus asuntopolitiikka. Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus.
- Suomen virallinen tilasto (2004) Väestöennuste verkkojulkaisu. http://www.stat.fi/til/vaenn/2004/vaenn_2004_2004-09-20_tie_001.html. Luettu 14.11.2012.
- Suomen virallinen tilasto (2012) Väestöennuste. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_tie_001_fi.html. Luettu 14.11.2012.
- Tarkka, Jukka (2002) Uhan alta unioniin: asennemurros ja sen unilukkari EVA. Helsinki: Otava.
- Turner, Bryan S. (2009) Thinking citizenship series. T.H. Marshall, social right and English national identity. *Citizenship studies* 13 (1), 65–73.
- VN (2011) Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Vuori, Jaana (2004) Sukupuolen ja seksuaalisuuden retorinen analyysi. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino, Tampere, 93–117.
- YK (2010) World population policies 2009. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. Se.A/293. New York: United Nations.

AINEISTO

EVA (2003) Tuomitut vähenemään – suomalaiset ja lisääntymisen vaikea taito. Kirjoittanut Tapio Wallenius. Elinkeinoelämän valtuuskunta. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.

Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille (2004) Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 27/2004.

Väestökehitykseen vaikuttaminen (2004) Tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuusselonteon liiteraportti 3. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 31/2004.

Väestöliitto (2004) Väestöpoliittinen ohjelma Helsinki: Väestöliitto.